

5-6-SINFLARDA O'QISH TEXNIKASI VA TUSHUNISHNI RIVOJLANTIRISHNING KOMMUNIKATIV METODLARI

Mirzojonova Dilnoza Kasimjonovna

Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti

Til va tarjima fakulteti Lingvistika (ingliz tili) yo'nalishi 2-kurs magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada 5-6-sinf o'quvchilarining o'qish texnikasi va matnni tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda kommunikativ metodlarning o'rni yoritiladi. O'qish jarayonini jonlantirish, o'quvchilarni faol ishtirokchiga aylantirish, matn ustida mustaqil ishlashni shakllantirish hamda autentik materiallardan foydalanishning afzalliklari ilmiy asosda ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: kommunikativ metod, o'qish texnikasi, matnni tushunish, 5-6-sinf, autentik materiallar, ta'lim metodlari.

Annotation:

This article examines the role of communicative methods in developing reading technique and reading comprehension skills among 5th-6th grade students. The study presents how communicative approaches can make the reading process more dynamic, engage learners actively, develop independent work with texts, and enhance the effectiveness of using authentic materials. The advantages of integrating such materials into the reading process are explained from a methodological and scientific perspective.

Keywords: communicative method, reading technique, reading comprehension, Grade 5-6, authentic materials, teaching methods.

Аннотация:

в данной статье рассматривается роль коммуникативных методов в развитии техники чтения и навыков понимания текста у учащихся 5-6-х классов. В работе раскрывается, каким образом коммуникативные подходы оживляют процесс чтения, активизируют участие учащихся, формируют умения самостоятельной работы с текстом и повышают эффективность использования аутентичных материалов. Преимущества применения таких материалов представлены на научно-методической основе.

Ключевые слова: коммуникативный метод, техника чтения, понимание текста, 5-6 класс, аутентичные материалы, методы обучения.

Kirish

Bugungi kunda umumiy o'rta ta'limda o'quvchilarda o'qish kompetensiyasini shakllantirish eng muhim vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Xususan, 5-6-sinflarda o'quvchilar abstrakt tafakkurga o'tish bosqichida bo'lib, ular matnni nafaqat texnik jihatdan, balki mazmunan tushunishlari, matndan xulosa chiqarish, tahlil qilish, baho berish ko'nikmalariga ega bo'lishlari talab etiladi. Bu jarayonda kommunikativ metodlar o'qish malakasini rivojlantirishning eng samarali yo'llaridan biri sifatida e'tirof

etiladi. Kommunikativ yondashuv o'qishni faqat matnni o'qish jarayoni sifatida emas, balki muloqotning faol shakli, axborot almashinuvi, fikr bildirish, muammo yechish jarayoni sifatida talqin qiladi. Shuning uchun o'quvchi matnni o'qigach, uni qayta hikoya qiladi, muhokama qiladi, matn asosida dialog quradi yoki vazifani bajaradi.

O'qish texnikasining ahamiyati

O'qib tushunish – bu o'qilgan matnni anglash, uni tahlil qilish, mazmunini tushunish, asosiy g'oyani ajratish va unga shaxsiy munosabat bildirish jarayonidir. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda o'qishni ahamiyati kuchli, ya'ni o'quvchi o'qiganini tahlil qilish, taqqoslash, baholash orqali asosli xulosa chiqarishni o'rganadi. O'z fikrini asosli bayon qilishni o'rganadi va o'qilgan matnga munosabat bildirayotganda dalillash, misollar keltirish, xulosa qilish kabi ko'nikmalar shakllanadi. Nafaqat o'quvchini fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, balki nutq madaniyati va estetik didni rivojlantiradi. Til boyligi, nutq ohangi va ifoda vositalari orqali o'quvchining ijodiy salohiyati rivojlanadi.

Lingvo-pedagogik yondashuvlar va asosiy nazariy manbalar

Kommunikativ yondashuv (Communicative Approach) va vazifaga asoslangan o'qitish (Task-Based Learning) ushbu sohadagi eng muhim pedagogik asoslar sifatida qayd etiladi. **Kramsch (1998)** va **Lazar (1993)** kommunikativ va adabiyot integratsiyasini himoya qilib, badiiy matnlar orqali til va madaniyatni birgalikda o'rgatish samaradorligini ko'rsatadi. Ularning ta'kidlashicha, adabiy va autentik materiallar o'quvchining lingvo-kulturologik kompetensiyasini oshiradi hamda o'qishga bo'lgan motivatsiyani kuchaytiradi.¹ **Carter & Long (1991)** metodik jihatdan adabiyotdan foydalanishning konkret amaliy strategiyalarini — tahlil, rol-o'yin, muqobil yakun yozish kabi usullarni taklif qiladi, bu esa o'qish tushunishini chuqurlashtirishda qo'l keladi.²

O'qish texnikasi va 5–6-sinflar pedagogikasi

Ta'lim standartlari va o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, 5–6-sinflarda o'qish texnikasini rivojlantirishga oid tadqiqotlar ikkita asosiy yo'nalishda rivojlangan: (1) texnik — tezlik, intonatsiya, dekodlash; (2) kognitiv — tushunish, tahlil, xulosa chiqarish.

- Lokal manbalardan **DTS hujjatlari** va metodik tavsiyalar o'quvchilarga axborotni izlash, asosiy g'oyani ajratish va qayta hikoya qilish kabi konkret natijalarni belgilaydi.
- Metodik tadqiqotlar (masalan, maktab amaliyotini o'rganishga bag'ishlangan ishlar) juftlik va guruh ishlari, savol-javob, vazifaga asoslangan mashqlar o'qish texnikasini yaxshilashini ko'rsatadi.

Kommunikativ metodlarning empirik tadqiqotlari

Xalqaro va mahalliy tadqiqotlar kommunikativ metodlarning o'qish tushunishiga ijobiy ta'sirini ko'rsatadi:

- **Task-Based Learning (TBL)** usuli o'quvchilarga matndan maqsad bilan axborot qidirishni o'rgatadi, bu esa matndan foydalanish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini oshiradi.

¹ Kramsch, Claire. Language and Culture. Oxford University Press, 1998;

Lazar, Gillian. Literature and Language Teaching. Cambridge University Press, 1993.

² Carter, Ronald & Long, Michael. Teaching Literature. Longman, 1991.

• **Collaborative/Group Reading** modelleri — o'quvchilar o'zaro fikr almashadi, savollar berib, tahlilni chuqurlashtiradi; natijada metakognitiv strategiyalar (o'zini tekshirish, xatolarni aniqlash) rivojlanadi.

Mahalliy tadqiqotlarda (O'zbekiston va Markaziy Osiyo kontekstida) esa mualliflar autentik materiallar (e'lonlar, broshyuralar, hikoya qismlari) va kommunikativ topshiriqlar kombinatsiyasi o'quvchilarning motivatsiyasini oshirib, real hayotiy vaziyatlarda foydalanish qobiliyatini rivojlantirishini qayd etishadi.

Kommunikativ metodlarning o'qish texnikasiga ta'siri. Kommunikativ yondashuv — bu o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yadigan metod bo'lib, u o'qish jarayonini ham faol, mazmunli va muloqotga asoslangan qiladi.

Juftlikda o'qish (Pair Reading). Ushbu metodda o'quvchilar ikkita bo'lib ishlaydi va navbatma-navbat matnni o'qiydi. Sherigi uni tinglaydi, xatolarni to'g'rilaydi.

Bu metod quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- talaffuzni to'g'rilash;
- ifodali o'qishni mashq qilish;
- sherik bilan muloqot qilish orqali nutqni rivojlantirish.

Guruhda o'qish (Group Reading). O'quvchilar 3–4 kishilik guruhlariga bo'linadi. Har bir guruh matnning ma'lum qismini o'qiydi, muhokama qiladi va sinfga taqdim etadi.

Bu jarayon:

- o'qish texnikasi;
- matnni yodda saqlash;
- og'zaki nutq;
- jamoaviy fikrlash

ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Dialogik o'qish. O'qituvchi savollar orqali o'quvchini fikrlashga undaydi. “Nima uchun?”, “Qanday?”, “Keyin nima bo'ladi?” kabi savollar o'quvchini matnni tushunishga majbur qiladi.

Savol-javob va muhokama. O'quvchilar matn asosida savollarga javob berishadi, bahs-munozara qilishadi. Buning natijasida:

- matnni chuqur tushunish,
- asosiy g'oyani aniqlash,
- tahliliy fikrlash,
- xulosa chiqarish

ko'nikmalari shakllanadi.

Task-Based Reading (Vazifaga asoslangan o'qish). O'quvchi matnni o'qigach muayyan vazifani bajaradi:

- matndan kerakli axborotni topish;
- qahramonning harakatiga baho berish;
- muqobil yakun yaratish;
- syujetni davom ettirish.

Bu metod o'quvchining mustaqil fikr yuritish malakasini kuchaytiradi.

Rol o'ynash (Role-Play). O'quvchilar matndagi qahramonlarga bo'linib voqeani qayta jonlantiradilar. Bu:

- matnni chuqur o'zlashtirish;
- dramatik tafakkurni rivojlantirish;
- og'zaki nutqni kuchaytirish

uchun eng samarali metodlardan biridir.

Autentik materiallardan foydalanish

Autentik materiallar — bu real hayotdan olingan matnlar bo'lib, o'quvchilarni haqiqiy til muhitiga yaqinlashtiradi. 5–6-sinf o'quvchilari uchun quyidagi autentik materiallar juda foydali:

- qisqa hikoyalar va ertaklar;
- kundalik hayotga oid e'lonlar;
- broshyura va varaqalar;
- internetdan olingan qisqa matnlar;
- mashhur shaxslar haqida qiziqarli faktlar.

Autentik materiallarning afzalliklari:

- o'quvchini hayotiy vaziyatlarga tayyorlaydi;
- matnni tushunish motivatsiyasini oshiradi;
- tilni tabiiy kontekstda o'rgatadi;
- o'qish jarayonini jonli qiladi.

Metodologik tahlil. Yuqorida keltirilgan metodologik tahlil shuni ko'rsatadiki, 5–6-sinflarda o'qish texnikasi va matnni tushunishni rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Kommunikativ yondashuv, vazifaga asoslangan o'qitish, juftlik va guruh faoliyati, dialogik o'qish va rol o'ynash kabi metodlar nafaqat o'quvchining texnik o'qish malakasini, balki uning fikrlash, tahlil qilish, baholash va ijod qilish ko'nikmalarini kompleks tarzda rivojlantirishga xizmat qiladi. Metodologik tahlilga ko'ra:

- **Kommunikativ metodlarning nazariy poydevori yetarlicha mustahkam** bo'lib, Kramsch, Lazar, Nunan, Carter & Long kabi mualliflarning ilmiy qarashlari o'qish jarayonini til va madaniyat bilan bog'liq holda o'rgatishning samaradorligini ilmiy asoslaydi.
- **Empirik tadqiqotlar** esa guruhda ishlash, task-based topshiriqlar, savol-javob va muhokama kabi usullarning o'qish tushunishiga bevosita ta'sirini tasdiqlaydi.
- **Mahalliy tadqiqotlar** ham autentik materiallarning motivatsiyani oshirishda, o'quvchini real hayotiy vaziyatlarga tayyorlashda muhim o'rin tutishini ko'rsatadi.
- O'qish kompetensiyasining tarkibiy qismlari — o'qish texnikasi, tushunish, tahlil qilish va qayta hikoya qilish ko'nikmalari — kommunikativ metodlar orqali bir-biri bilan uzviy bog'langan holda rivojlanishi aniqlanadi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, kommunikativ metodlardan foydalanish:

1. **O'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi**, bu esa o'qishning sifatli bo'lishini ta'minlaydi.
2. **Matnni tushunish jarayonini chuqurlashtiradi**, chunki o'quvchi matn ustida ham o'qiydi, ham fikr bildiradi, ham munozara qiladi.

3. **O'quvchilarda metakognitiv strategiyalarni shakllantiradi**, ya'ni o'z xatosini anglash, fikrni tekshirish, asoslash kabi ko'nikmalarni kuchaytiradi.

4. **Autentik materiallar orqali real kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi**, o'qishni hayotiy ehtiyojlar bilan bog'laydi.

Shu asosda aytish mumkinki, 5–6-sinflarda o'qish texnikasi va matnni tushunishni rivojlantirishda kommunikativ metodlar eng samarali yondashuvlardan biri bo'lib, o'quvchining bilish faoliyati, motivatsiyasi, mustaqilligi va nutq madaniyatini kompleks tarzda rivojlantirishga imkon beradi. Bu metodlar zamonaviy ta'lim talablariga mos ravishda o'quvchini faqat matn o'quvchisi emas, balki mantiqiy fikrlovchi, tahlil qiluvchi va ijodkor shaxs sifatida shakllantiradi.

Xulosa

5–6-sinflarda o'quvchilarning o'qish texnikasi va matnni tushunish kompetensiyasini shakllantirishda kommunikativ metodlardan foydalanish ta'lim jarayonini yanada samarali, jonli va mazmunli qiladi. Juftlikda o'qish, guruhda ishlash, dialogik o'qish, rol o'ynash, vazifaga asoslangan o'qish kabi metodlar o'quvchining o'qish malakasini faollashtiradi, ularni matn bilan mustaqil ishlashga undaydi va o'qish jarayonini bir tomonlama jarayondan ikki tomonlama muloqotga aylantiradi. Bunday yondashuv nafaqat o'qish texnikasini yaxshilaydi, balki fikr bildirish, matn mazmunini anglash, tahlil qilish, solishtirish, eslab qolish va ijodiy yondashuv kabi muhim ko'nikmalarni ham kompleks ravishda rivojlantiradi. Shu tariqa, kommunikativ metodlar asosida tashkil etilgan o'qish darslari zamonaviy ta'limning asosiy talablariga mos ravishda o'quvchini faqat bilim oluvchi emas, balki faol fikrlovchi, mustaqil qaror qabul qiluvchi, o'z nuqtayi nazarini asoslab bera oladigan shaxs sifatida tarbiyalaydi. Bunday darslar o'quvchini matnni anglay oladigan, undagi ma'lumotni qayta ishlay oladigan, mantiqiy xulosa chiqaradigan va eng muhimi, fikrini erkin, asosli va ravon tarzda ifodalay oladigan barkamol o'rganuvchiga aylantiradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Kramsch, C. Language and Culture. — Oxford: Oxford University Press, 1998. — 128 p.
2. Lazar, G. Literature and Language Teaching: A Guide for Teachers and Trainers. — Cambridge: Cambridge University Press, 1993. — 270 p.
3. Carter, R., Long, M. Teaching Literature. — London: Longman, 1991. — 192 p.
4. Nunan, D. Task-Based Language Teaching. — Cambridge: Cambridge University Press, 2004. — 310 p.
5. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching. — London: Longman, 2007. — 442 p.
6. Richards, J. C., Rodgers, T. Approaches and Methods in Language Teaching. — Cambridge: Cambridge University Press, 2014. — 270 p.
7. Brown, H. D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. — New York: Pearson, 2007. — 410 p.
8. Wallace, C. Reading. Oxford Introductions to Language Study. — Oxford: Oxford University Press, 2001. — 120 p.